

Mahino'i 'a ho'o supa'enuisoni/supa

Ko ha fakahinohino ma'a e kau ngaue mei he Pasifiki mo Timoa-Hahake

Ko e ha 'a e supa'enuisoni?

Ko e Supa'enuisoni, pe 'supa', ko e sisitemi vahenga malolo ia 'a 'Aositelelia. 'Oku hange pe ia ko e Pa'anga Talifaki Fakapule'anga (National Provident Funds) 'a ia 'oku ngaue lahi 'aki 'i he ngaahi fonua lahi 'i he 'otu motu Pasifiki.

'I he taimi 'oku ke ngaue ai 'i 'Aositelelia ni, 'oku totongi leva 'e ho'o ngaue'anga ho'o supa 'i ha 11% o ho'o vahe fakataha mo ho'o vahe nomolo. 'Oku fakahu leva 'a ho'o supa ki ha kautaha supa kuo 'osi filii, pea 'e tuku ai pe ai kae 'oua kuo ke 'eke'i ke totongi atu 'i ha'o foki ki 'api.

Lolotonga ko ia 'a ho'o ngaue, ko e me'a lelei ke 'ai mo vakai'i pe 'oku hanga koa 'e ho'o ngaue'anga 'o totongi kakato 'a ho'o supa ki ha kautaha supa ne ke filii pea tonu foki 'a hono lahi. 'Oku totonu ke totongi fakakuata atu 'e ho'o ngaue'anga 'a ho'o supa ('oku 'i ai pe 'a e ni'ihi ia te nau filii ke totongi atu 'a e supa ia ha ngaahi taimi vavaofi ange).

Tokanga'i. Ko e Supa Fakapapau'i 'o e 11% 'e hiki 0.5% fakata'u mei he 'aho 1 'o Siulai kae 'oleva ke a'u ki he 12%. Ko e fika 11% 'e ngaue atu pe mei he taimi ni 'o a'u pea kau ai 'a e 'aho 30 Sune 2024.

Ko fe 'a e taimi teu lava ai 'o 'eke'i 'eku supa?

'E lava pe ke ke 'apalai ke totongi atu 'a ho'o supa kiate koe 'o kapau 'oku ke:

- 'osi mavahe mei 'Aositelelia ni pea kuo 'osi 'osi 'a ho'o visa pe ne kaniseli.
- ke toe 'i ai ha'o visa fakalao 'i 'Aositelelia, 'o kau ki ai ha fa'ahinga visa pe (kau ai 'a e visa folau 'eve'eva), pea
- 'ikai ko ha sitiseni 'Aositelelia pe Nu'usila koe, pe ko ha taha nofo fonua 'i 'Aositelelia.

Lolotonga 'a e 'ikai te ke lava 'o fakahu ha'o keleimi supa lolotonga 'oku ke kei 'i 'Aositelelia ni, 'oku mau **fale'i malohi** ke ke fakama'opo'opo kotoa 'a e ngaahi me'a kotoa 'e fiema'u pea ke kamata'i 'a ho'o 'apalai ki mu'a ho'o mavahe. 'Oku toe 'oatu ha ngaahi fakaikiiki 'i he 'ulu'itohi ko ia ko e 'Ko e ha e ngaahi fakaikiiki teu fiema'u ki hano 'eke'i 'o e DASP'. 'E lava pe ke faingata'a kiate koe ke ke kamata'i 'a e ngaue ki ai 'i he taimi kuo ke mavahe ai.

Supa = pa'anga malu'i ma'a ho kaha'u

'E anga fefe ha'aku 'eke'i 'a 'eku supa?

Fai 'onilaine 'i he 'Ofisi Tukahau 'a 'Aositelelia (ATO)

Ko e founga faingofua taha pe ki he 'eke'i supa ko e fai 'onilaine ta'etotongi 'i he sisitemi 'i he va'a Departing Australia Superannuation Payment (DASP) 'a e ATO.

Ko e sisitemi 'a e DASP te nau 'oatu e ngaahi fakamatala ki ho'o supa, kau ki ai pe 'oku fakahu 'i fe. Fakatatau ki he ha hono fuoloa 'a ho'o mavahe mei he fonua ni pea mo e ta'e'aonga 'a ho'o visa, ngalingali 'e kei tauhi pe 'a ho'o supa 'i he kautaha supa pe kuo 'osi hu mai ia ki he Australian Taxation Office (ATO).

Ko e [uepisaiti 'a e ATO](#) 'oku 'i ai e toe ngaahi fakamatala ki he me'a ni pea mo ha vitio fakahinohino

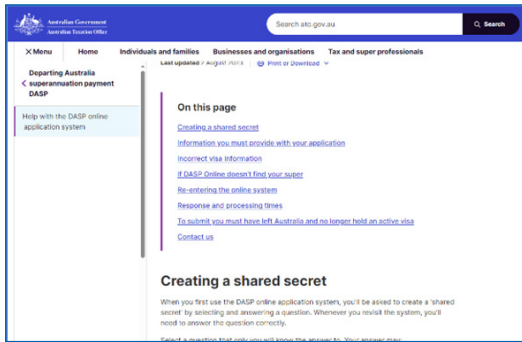
Kapau 'oku 'ikai lava ke fai 'a ho'o 'eke'i supa 'onilaine

Kapau 'oku 'ikai ke lava 'a ho'o 'eke'i supa 'onilaine 'i he DASP, te ke lava 'o 'apalai ho'o DASP 'i ha'o fakahu ha foomu pepa, ka 'oku fiema'u ke ke faka'aonga'i 'a e foomu totonu makatu'unga 'i he feitu'u 'oku tauhi ai 'a ho'o pa'anga supa.

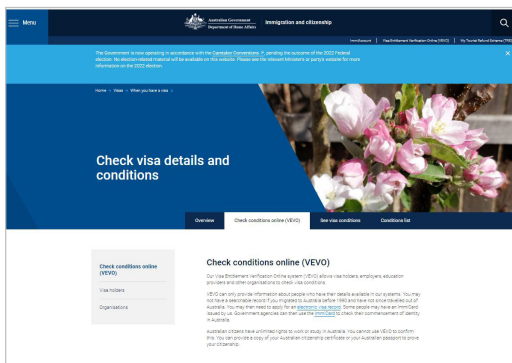
◀ Kapau ko e lahi 'o e pa'anga supa 'oku tauhi ma'au ('a e palanisi 'o ho'o supa) 'oku lahi hake 'i he \$5000 kuo pau ia ke ke toe kole'i ha'o Certification of Immigration Status (form 1194) mei he Potungau'e 'o e Home Affairs (Fefolau'aki). Ko hono totongi 'i he taimi lolotonga ko ha \$55. Ke ma'u mo ha toe fakamatala 'alu ki he: <https://immi.homeaffairs.gov.au/entering-and-leaving-australia/leaving-australia>.

◀ 'Ahi ki he uepisaiti 'a e ATO ki ha toe ngaahi fakamatala, fakataha mo e foomu pepa pea mo e ngaahi fakahinohino ke ke muimui ai 'o kapau 'oku 'ikai lava 'o fai 'onilaine 'a ho'o 'eke. 'Oku 'i he saiti ni foki ha vitio fakamatala'i 'o e DASP. Hu ki he: <https://www.ato.gov.au/individuals-and-families/super-for-individuals-and-families/super/temporary-residents-and-superannuation/departing-australia-superannuation-payment-dasp>.

DASP = Vahenga Supa Mavahe 'a e Supa'enuaisoni 'a 'Aositelelia

Feinga ke ke hu ki he DASP 'onilaine lolotonga ho'o kei 'i 'Aositelelia pea kamata'i 'a ho'o 'eke supa.

Vakai'i 'a e 'aho 'osi 'o ho'o visa 'i he uepisaiti 'a e Fefolau'aki (Home Affairs.)

'Oku anga fefe 'a e ngaue'aki 'a e DASP 'onilaine?

Te ke lava 'o fakaava ha'o 'akauni DASP kimu'a pea ke mavahe mei 'Aositelelia ni. Kamata'i 'a ho'o 'eke DASP lolotonga 'oku ke kei 'i 'Aositelelia ni 'aki ha'o hu ki he DASP Onilaine 'o fakaava 'o fa'u ha'o fetu'utaki'anga fakapulipuli (shared secret). 'E lava 'e ho'o fetu'utaki'anga fakapulipuli 'shared secret' 'o fakangofua koe ke ke toe hu hifo ki he DASP 'Onilaine 'o fakakakato 'a ho'o 'eke supa 'i ho'o foki atu ki 'api, pea 'osi 'a ho'o visa pe kaniseli. Ke toe 'ilo ha me'a ki he 'fetu'utaki'anga fakapulipuli (shared secret)' hu ki he: <https://www.ato.gov.au/individuals-and-families/super-for-individuals-and-families/super/temporary-residents-and-superannuation/departing-australia-superannuation-payment-dasp/help-with-the-dasp-online-application-system#ato-Creatingasharedsecret>.

'I ho'o foki ki 'api te ke fiema'u ke 'i ai ha komipiuta mo ha 'initaneti ke ngaue'aki ke fakahu ho'o 'eke supa DASP 'onilaine. Kapau ne tuku mo'ui pe ho'o 'akauni pangike 'Aositelelia 'e lava pe 'a ho'o DASP 'o fakahu hangatonu ki ai.

Teu 'ilo fefe kuo 'osi 'a 'eku visa?

Kimu'a pea ke mavahe mei 'Aositelelia, vakai'i 'a e 'aho 'osi 'o ho'o visa. 'E lava 'e ho'o ngaue'anga 'o 'oatu ia kiate koe. Pe ko ha'o hu ki ho'o VEVO-ke vakai'i 'a e tukunga 'o ho'o visa folau.

Te ke lava 'o ma'u ha toe ngaahi fakamatala 'i he: <https://immi.homeaffairs.gov.au/visas/already-have-a-visa/check-visa-details-and-conditions/check-conditions-online>.

Tokanga'i: te ke toki lava pe 'o 'eke'i 'a ho'o supa 'i he hili ko ia 'a ho'o mavahe mei 'Aositelelia pea 'osi foki mo ho'o visa pe ko hano kaniseli. 'E 'ikai lava 'o kaniseli ha visa folau 'oku kei toe ha ngaahi mahina si'i hifo 'i he mahina 'e 6.

Fefe kapau ko 'eku visa 'oku ngofua-toutouliu 'i ha fakata'u?

Kapau ko ha tokotaha ngaue taimi-nounou koe 'i ha visa ngofua-toutou-ha'u ta'u lahi 'e 'ikai lava ke ke 'eke'i ho'o supa kae 'oua leva kuo ke foki fakamuimui taha ki 'api pea kuo 'osi 'a ho'o visa ko ia. 'OUA NA'A KE kaniseli ha'o visa-ngofua-toutou-ha'u-ta'u lahi kae 'oua kuo ke 'osiki 'a e ngaue kotoa 'i 'Aositelelia. Kapau te ke kaniseli, kuo pau ke ke toe totongi ha'o visa fo'ou ke ke foki mai, pea mahalo pe na'a 'ikai ke toe tali ke 'atu.

"Oku anga fefe 'a hono totongi mai'o e DASP?

Ko e DASP 'oku fa'a totongi atu pe 'i he 'osi pe ha 'aho 'e 28 mei hono fakahu atu ko ia 'o ha 'apalai ne kakato hono fakafonu. Ko e 'apalai ko ia 'e 'ikai ke kakato pe 'ikai ha ngaahi tokiumeni ke fakamo'oni'i 'aki 'e kii tuai 'a hono tali. Fakapapau'i 'oku kakato ho'o 'apalai

Ko ho'o supa 'e lava pe ke fakahu ki ha'o 'akauni pangike 'Aositelelia 'o kapau ne ke 'osi 'oange 'a hono fakaikiiki pe 'e li atu he meili kiate koe ko ha sieke 'i he pa'anga 'Aositelelia, pe 'e totongi atu 'i he talafi pa'anga fakavaha'apule'anga ('i ha ni'ihii pe kuo 'osi 'i ai ha alea ki ai). 'Oku lahi pe 'a e ngaahi pangike muli 'oku 'ikai ke nau tali 'a e sieke 'Aositelelia pea 'ikai foki ke lava 'e he ngaahi kautaha supa 'o faka'ataa kotoa 'a e ngaahi founa 'e 3 kuo 'osi fakamatala'i atu. Kimu'a pea ke mavahe mei 'Aositelelia, vakai ki ho'o kautaha supa ki he founa lelei taha pea mo 'ilo pe 'oku 'i ai nai ha 'anau totongi 'e hilifaki mai. Kapau 'oku ke fili ke fakahu 'a ho'o pa'anga supa ki ho'o 'akauni pangike 'Aositelelia, kuo PAU ke kei fakamo'ui pe 'a ho'o 'akauni 'i he pangike 'Aositelelia.

Kapau 'e 'ikai ke ke 'eke'i ho'o DASP 'i loto 'i he mahina 'e 6 mei he 'osi 'a ho'o visa, 'e ngalingali 'e 'ave leva 'a ho'o supa ki he ATO 'a ia 'e tauhi ai kae 'oleva pe ke ke toki 'eke. Ko e supa ko ia 'oku tauhi 'e he ATO 'oku totongi pe ia ki ha 'akauni pangike 'Aositelelia pe ko hano meili'i atu kiate koe 'i ha sieke 'i he pa'anga 'Aositelelia.

'Oku tukuhau'i fefe 'a e DASP?

Ko ho'o DASP 'oku tukuhau'i ia kimu'a pea toki totongi atu, anga maheni 'oku tukuhau'i 'aki 'a e 35%-45%. Kuo pau pe ke 'oatu hano fakaikiiki fakataha ke fakahoko atu kiate koe 'a e lahi 'o e tukuhau DASP 'oku nau to'o pea mo e lahi 'o e pa'anga 'oku totongi atu kiate koe.

Ko e ha 'a e ngaahi fakaikiiki teu fiema'u ki hono 'eke 'o 'eku DASP?

Ko ho ngaahi fakaikiiki faka-e-koe ke tokoni ki hono fakamo'oni'i 'aki koe.

- Fika tukuhau 'Aositelelia (TFN)
- hingoa kakato
- 'aho fa'ele'i
- tu'asila 'i ho'o foki ki 'api
- fika telefoni 'i ho'o foki ki 'api
- tu'asila 'imeili
- tu'asila fakamuimitaha 'i 'Aositelelia
- fakaikiiki 'o ho'o paasipooti

Ngaahi fakaikiiki 'o ho'o kautaha Supa

- hingoa 'o ho'o kautaha supa
- Fika Pisinisi 'Aositelelia 'o ho'o kautaha supa (ABN)
- ho'o fika 'akauni supa

Ngaahi tokiumeni pou pou

- ngaahi tatau 'o ho ngaahi pepa ID-'osi setifai 'o kapau ko e kotoa 'o ho'o supa 'oku laka hake 'i he \$5000
- ha tatau 'o ho'o siteitimeni pangike 'Aositelelia 'o e 'akauni koia 'e fakahu ki ai 'a ho'o pa'anga penefiti.

Ngaahi tatau 'o ho'o ngaahi tokiumeni 'osi setifai ke fakamo'oni'i 'aki koe

Kapau ko e mahu'inga 'o ho'o supa 'oku \$5,000 pe lahi hake, ngali 'e fiema'u 'e ho'o kautaha supa ha ngaahi tokiumeni fakamo'oni'i 'o 'ou kuo 'osi setifai. 'E lava pe ke ngaue'aki 'a ho'o paasipooti lolotonga 'a ia 'oku 'asi ai ho ta, fika paasipooti, fonua 'o e paasipooti, pea mo e 'aho 'oku ta'e'anga ai. Pe, 'e lava pe ia ko ho'o laiseni faka'uli lolotonga, pe ko ha'o kaati ID fakafonua Fetu'utaki ki ho'o kautaha supa kimu'a pea ke folau ke fakapapau'i koe ha 'a e ngaahi tokiumeni te nau fiema'u.

'E faingofua taha pe ke ke 'ave ho'o ngaahi tokiumeni ke setifai 'e ha [taha kuo 'osi fakangofua ke nau setifai](#) lolotonga 'a ho'o kei 'i 'Aositelelia ni. Te ke lava pe foki ke 'eke ki ho'o ngaue'anga ki hono founa 'o hono setifai 'o ho'o ngaahi tokiumeni.

Te ke lava pe 'o toki setifai 'a ho'o ngaahi tokiumeni fakamo'oni'i 'o 'ou 'i ho'o foki ki ho fonua. Ko e fa'ahinga 'eni 'oku 'osi fakangofua ke nau setifai ho'o ngaahi pepa fakamo'oni'i 'o 'ou 'i tu'apule'anga:

- ni'ihi 'osi fakamafai'i fakalao ma'ae kakai
- 'ofisa ngaue 'Aositelelia 'ofi taha atu 'i ha
  - 'Amapasitua
  - hai komisiona
  - konisela - kau ki ai ha konisela 'Aositelelia fakalangilangi

Ko e tokotaha fai setifai ko ia 'i ho lotolotonga 'oku ne fakamo'oni'i mai koe la'i tatau taautaha ko ha imisi tatau mo'oni ia mo totonu 'o e la'i 'olisinolo.

Fiema'u ha toe tokoni?

Kapau 'oku ke fiema'u ha tokoni ke fakakakato ho'o 'apalai DASP 'onilaine pe toe 'ohake 'a ho'o fetu'utaki'anga fakapulipuli (shared secret), kataki:

- Hu 'onilaine ki he uepisaiti 'a e ATO: [Departing Australia superannuation payment \(DASP\) | Australian Taxation Office \(ato.gov.au\)](https://www.ato.gov.au/individuals-and-families/super-for-individuals-and-families/super/temporary-residents-and-superannuation/departing-australia-superannuation-payment-dasp/help-with-the-dasp-online-application-system)
- 'Aahi ki he 'web page' 'a e ATO ki he fakamatala ki he sisitemi 'application' 'onilaine 'a e DASP (<https://www.ato.gov.au/individuals-and-families/super-for-individuals-and-families/super/temporary-residents-and-superannuation/departing-australia-superannuation-payment-dasp/help-with-the-dasp-online-application-system>).
- 'imeili (DASPMail@ato.gov.au) - kataki 'o fakatokanga'i ko e senolo 'eni 'oku 'ikai ke fu'u malu pea mahalo 'e meimei lava ha ngaahi 'aho 'e 28 pea nau toki fetu'utaki mai. 'Oku tonu pe ke ke 'ave 'a ngaahi fakaikiiki ko 'eni kapau te ke 'imeili ki he ATO:
  - hingoa kakato mo e 'aho fa'ele'i
  - fonua mo e fika paasipooti
  - tu'asila 'imeili mo e fika telefoni
  - tu'asila fakamuimui taha 'i 'Aositelelia
  - hingoa 'o ho'o kautaha supa (kapau 'oku ke 'ilo)
- fetu'utaki ki ho'o supa - koe lahi 'o e ngaahi supa 'oku 'i ai pe 'enau ngaahi ma'u'anga tala 'onilaine ki he DASP, pe ko ha'o telefoni fakahangatonu pe kiate kinautolu
- telefoni ki he ATO 'i 'Aositelelia 'i he fika (13 10 20) 'i he vaha'a 'o e 8.00am ki he 6.00pm, Monite ki he Falaite.
- Kapau 'oku 'ikai te ke 'i 'Aositelelia, ta ki he ATO 'i he (+61 2 6216 1111) 'i he vaha'a 'o e 8.00 am mo e 5.00 pm Australian Eastern Standard Time, Monite ki he Falaite.
  - Kapau 'oku ke fiema'u ke ke talanoa 'i ha lea kehe mei he lea fakapalangi, te ke lava pe 'o ta ki he sevesi Liliulea mo Fakatonulea (TIS National) 'i he (+61 3 9268 8332) pea ke likiuesi ke fakahoko koe ki he ATO 'i ho'o lea 'oku ke fiema'u.
- kole ki ho'o ngaue'anga ke nau tokoni atu kiate koe.

